

سیراندیشه‌ها در شهرسازی (۳)

از فضا تا مکان

مؤلف : جهان‌شاه پاکزاد

استاد طراحی شهری دانشگاه شهید بهشتی

سرشناسه: پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۳۸ - عنوان و نام پدیدآور: سیراندیشه ها در شهرسازی / مؤلف جهانشاه پاکزاد، وضعیت ویراست: [اویراست ۲] مشخصات نشر: تهران: آرمان شهر، ۱۳۸۹.
 مشخصات ظاهری: ج ۳: مصور، نقشه، جدول، نمودار، شابک: دوره ۷-۶-۹۱۶۳۲-۶۰۰-۹۷۸
 ج ۱: ۶-۳-۹۱۶۳۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج ۲: ۳-۴-۹۱۶۳۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج ۳: ۳-۵-۹۱۶۳۲-۶۰۰-۹۷۸
 یادداشت: ص. ع. به انگلیسی: Jahanshah Pakzad. An intellectual history of urbanism
 یادداشت: کتابنامه، مندرجات: ج ۱، از آرمان تا واقعیت، - ج ۲، از کمیت تا کیفیت، - ج ۳، از فضا تا مکان. موضوع: شهرسازی - تاریخ موضوع: معماری - فلسفه
 رده بندی کنگره: ۹۱۳۸۹ س ۲ پ ۱۶۶۱ HT رده بندی دیویی: ۳۰۷/۱۲۱۶۰۹
 شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۷۷۱۴۲

قطب علمی طراحی شهری در بافت‌های تاریخی

دانشکده معماری و شهرسازی

دانشگاه شهید بهشتی

دکترای طراحی شهری

مؤلف: جهانشاه پاکزاد

همکاران تحقیق:

کارشناس ارشد طراحی شهری
 دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری
 دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری

شمین گلرخ
 سایه فرید طهرانی
 با تشکر از: المیرا ضرابی

ویرایش و پانوست: عباس جلالی
 صفحه‌آرایی و آماده‌سازی:

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری
 دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری

مژگان رسولی
 سمیه زندیه

طرح جلد: آرا موسس

چاپ اول: ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

ناشر: انتشارات آرمانشهر

ناشر همکار: انتشارات شهیدی

بها: ۱۴۰۰۰۰ ریال

شابک: ۶۰۰-۹۱۶۳۲-۹۷۸-۶۰۰-۹۷۸

شابک دوره: ۷-۶-۹۱۶۳۲-۶۰۰-۹۷۸

مرکز توزیع: نشر و پخش ثمین

نشانی: تهران - خیابان انقلاب - خیابان دوازده فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری غربی بن بست مرکزی

پلاک ۱ تلفکس: ۶۶۹۶۱۹۲۰ - ۶۶۹۷۲۸۷۱

یادداشت جلد سوم

خدای را سپاس که به رغم مشکلات فراوان، سرانجام جلد سوم از مجموعه کتاب‌های سیراندیشه‌ها در شهرسازی به پایان رسید. این جلد به شرایط جوامع غربی و معرفی شخصیت‌هایی می‌پردازد که در سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۹ نقشی کلیدی در پیشبرد دانش شهرسازی، بویژه دانش نوپای طراحی شهری داشته‌اند.

لازم به ذکر است، هرچند نظریه‌های مطرح شده در این جلد، در حقیقت ادامه و تعمیق یافته‌ی بحث‌های سال‌های شصت میلادی است، اما در نوع خود به گونه‌ای تحول فکری نائل شده‌اند. این بدان معناست که اگر جوّ چیره بر جلد دوم را بیش از هر چیز نارضایتی‌های نظریه‌پردازانی رقم می‌زد که بسیاری از اصول مطرح شده از سوی نوگرایان را به زیر سؤال می‌برد و در واقع قیام‌های شکل گرفته علیه ساده‌انگاری حاکم بر کمیت‌گرایی را معرفی می‌نمود، اما در جلد سوم، بیشتر مهمترین اندیشه‌های مطرح در سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۹، با تکیه بر تحلیل‌ها و اندیشه‌های راهگشای پیش از خود، می‌کوشند تا به چاره‌جویی و کنکاش در ارائه‌ی راهکارهای جایگزین بپردازند و دغدغه‌ی نوپای دانش طراحی شهری در این دوره، مبنی بر ارتقاء کیفی محیط شهری را به‌گونه‌ای ملموس‌تر مطرح نمایند.

دهه‌های هفتاد و هشتاد را شاید بتوان پُر جنب‌وجوش‌ترین مرحله‌ی نظریه‌پردازی‌ها درباره‌ی مسائل کیفی شهر و عناصر آن دانست. دوره‌ای که در آن هر شخصیتی به فراخور تخصص و حساسیت خود، به معرفی جنبه‌ای از مجموعه پیامدهای سیطره‌ی کمیت بر ذهن نظریه‌پردازان مسائل شهری، یا به تدقیق اعتراض‌های وارد بر نوگرایی و یا به ریشه‌یابی مسائل و ارائه‌ی راهکاری برای بُرون‌رفت از آن بحران می‌پردازد. هر چند نظریه‌های مطرح شده در این دوران نیز به فراخور هر چالش فکری، بی‌گمان حرف آخر نیستند و نباید صحت و سقم آن‌ها را مطلق پنداشت، اما می‌باید آن‌ها را پایه‌هایی اساسی در شکل‌گیری دانش طراحی شهری دانست. که امید است در جلدهای بعدی به معرفی آن‌ها پرداخته شود.

با آن که نظریه‌های ارائه شده در این دوره به موادی در یک دیگ هفت من جوش می‌مانند که در نگاهی سطحی نمی‌توان خط و ربطی مشخص میان آنها دید، اما با تأمل و

دقتی بیشتر، می‌توان راستا و نکات مشترکی میان آنها یافت. مهم‌ترین نکته‌ی مشترک میان این اندیشه‌ها، نسبی کردن تعریف «فضا» و تأکید بر مفهومی به نام «مکان» است. به همین خاطر نیز این جلد از مجموعه کتاب‌های سیراندیشه‌ها در شهرسازی، «از فضا تا مکان» نامیده شده است.

همان گونه که به روشنی خواهید دید، در این جلد افراد بسیاری با تخصص‌ها و دلمشغولی‌های متفاوت، از معمار تا برنامه‌ریز شهری، از جغرافیدان تا روانشناس و بوم‌شناس، همگی دست به دست هم داده تا پایه‌های نظری طراحی شهری را انسجام و قوام بیشتری بخشند. البته آثار بسیاری از این افراد معرف حضور همگان هست و در برخی موارد نیز از آنها تنها نامی به گوش خورده است. خوشبختانه، از برخی اندیشگران همچون کریستوفر الکساندر و نوربرگ شولتز آثار پُرشمار و البته تا اندازه‌ای ناهماهنگ، به فارسی برگردانده شده است، اما از آنجا که برخی از این نوشته‌ها در دوره‌ی گذار و پختگی آن اندیشگر شکل گرفته‌اند و از این رو در برخی موارد، متناقض به نظر می‌رسند، نیازمند نوعی جمع‌بندی هستند. بدین منظور، بیشتر کتاب‌های در دسترس^۳ این اشخاص، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته و با کمک مقاله‌هایشان و یا مقاله‌هایی که درباره‌ی اندیشه‌های این اشخاص نگاشته شده، تلاش شد تا تصویری به‌نسبت روشن از اندیشه‌های آنان معرفی گردد. در میان این افراد دارای نام، شخصیت‌هایی نه چندان آشنا برای خواننده‌ی ایرانی همچون میسائل تریب، گِرد آلبرس و اریکا اشیگل نیز به چشم می‌خورد که به نوبه‌ی خود تأثیر شگرفی بر ادبیات طراحی شهری داشته‌اند.

هرچند طراحی شهری و دلمشغولی‌های آن دوران درباره‌ی مسائل کیفی، هم اکنون به دانشی مستقل تبدیل شده، اما بر خلاف شرایط ایران که در آن، ایجاد تضادهای کاذب خریدار زیادی دارد، در کشورهای تولیدکننده‌ی این نظریه‌ها، نه تنها تضادی میان دو رشته‌ی طراحی و برنامه‌ریزی ایجاد نشد و در تعاملی سازنده به اصلاح نظریه‌های یکسوگرایانه انجامید، بلکه برخی از برنامه‌ریزان شهری نیز در رشد و گسترش این حرفه

۳ پدیهی است که در شرایط کنونی ایران، دسترسی به همه‌ی آثار این اندیشگران بسیار مشکل بوده است. البته تا جای ممکن کوشیدیم تا مهمترین آن‌ها از طریق کتاب‌فروشی‌های ایرانی و حتی خارجی تهیه نماییم. در هر صورت ادعایی مبنی بر بررسی همه‌ی آنها وجود ندارد.

و دانش همجواری خود تلاش‌های بسیاری نمودند. معرفی اندیشه‌های چند برنامه‌ریز شهری در این جلد نیز به همین علت بوده است.

همچنین لازم به ذکر است که در این جلد، در معرفی اندیشه‌های افراد، ترتیب زمانی آنها به‌طور کامل رعایت نشده است که می‌تواند موجب ایجاد ابهام در ذهن خواننده‌ی محترم گردد. مهمترین دلایل این موضوع در وهله‌ی نخست، وجود آثار متعددی بود که برخی از اندیشگران در سال‌های مختلف به چاپ رسانده بودند و دومین دلیل آن کوششی بود برای بوجود آوردن انسجامی نسبی میان موضوع‌های اصلی و مهم مطرح شده در نظریه‌های این مجموعه که به لحاظ ادبیات و پایه‌ی نظری، از تنوع قابل توجهی برخوردارند.

علاوه بر این، جای خالی برخی اندیشمندان نیز در این جلد کاملاً مشهود است، چرا که افراد صاحب نامی چون پیتر هال به رغم این که با آثار ارزشمند خود سهمی بسزا در معرفی تاریخی اندیشه‌های دیگران داشته‌اند، متأسفانه نظریه‌ی شاخص و قابل ذکری از خود در این دوره باقی نگذاشته‌اند. از سوی دیگر معرفی اندیشه‌ی افرادی چون رم کولهاوس و پیتر کلتروپ به خاطر گسترش نظراتشان در دهه‌ی ۹۰ به جلد‌های بعدی موکول شده است. واضح و مبرهن است، اندیشمندان و اندیشه‌های موجود در زمینه‌ی طراحی و بویژه برنامه‌ریزی شهری بیش از آنچه در این مجموعه معرفی شده است، می‌باشند که محدودیت‌های تدارکاتی و همچنین بضاعت علمی نگارنده امکان پوشش نظریات همه‌ی اندیشگران مطرح در این مورد را نمی‌داد. امید است نسل جوان و سایر همکاران در آینده به رفع نواقص این مجموعه بپردازند.

در پایان از همه‌ی همکاران خود در دانشگاه شهید بهشتی که مرا در انجام این امر خطیر یاری رساندند و همچنین از ویراستار محترم جناب آقای جلالی تشکر می‌کنم.

جهانشاه پاکزاد

زمستان ۱۳۸۷

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	از سیطره‌ی کمیّت تا ارتقاء کیفیت
	سال‌های انقلاب اطلاعات و فروپاشی بلوک‌ها
۲۰	جدول رویدادهای مهم سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۹
۲۶	سال‌های انقلاب اطلاعات و فروپاشی بلوک‌ها (۱۹۷۴ تا ۱۹۸۹)
۶۸	لئون کریر؛ بازگشت به ارزش‌های شهر سنتی
۸۳	چارلز الکساندر جنکس؛ اعلام تولد دوران پُست مدرن
۹۵	کریستیان نوربرگ شولتز؛ توجه به مکان به‌مانند یک پدیده
۱۳۳	میشائل تریب؛ توجیه نظری فرم، منظر و سیمای شهر
۱۵۴	دانلد ایلپارد؛ گسترش نظریه‌ی سیمای شهر
۱۸۱	ادوارد رلف؛ تشریح مکان و بی‌مکانی
۲۲۴	دیوید کانتر؛ تدوین مدلی برای مؤلفه‌های مکان
۲۴۷	کریستوفر الکساندر؛ نقد درختی دیدن رابطه‌ی عناصر شهر
۲۷۴	اسکار نیومن؛ چاره‌جویی در حل مشکل ناامنی
۲۹۱	ایروین آلتمن؛ بررسی رابطه‌ی دوسویه‌ی رفتار اجتماعی و محیط

۳۲۰	کالین رو؛ ریشه‌یابی کاستی‌های نظریِ نوگرایی
۳۷۸	آموس رابوبورت؛ توجه به معنا به‌عنوان مهمترین متغیر در درک محیط
۴۱۶	اریکا اشپیگل؛ تشریح حس توطن
۴۴۱	راب کریر؛ آخرین کوشش‌ها در توجیه خردگرایانه‌ی فضای شهری
۴۶۰	ریچارد هدمن؛ آشتی دادن ساختمان با زمینه
۴۷۸	ایان بنتلی؛ تأکید بر مسئولیت محیط در قبال شهروندان
۴۹۵	راجر ترانسیک؛ بهره‌گیری از زمین‌های بلاتکلیف برای شهر
۵۲۷	جان لنگ؛ ارائه‌ی یک فرانظریه برای دسته‌بندی نظریه‌ها
۵۶۴	گرد آلبرس؛ بررسی پیوند میان برنامه‌ریزی و طراحی
۵۸۲	نمایه
۵۸۳	کسان
۵۸۶	جاینام
۵۸۷	آثار
۵۹۰	متفرقه
۵۹۵	کتابشناسی